

La Pràctica Psicomotriu: una pràctica més enllà de la psicomotricitat **L'experiència de l'E.P."Els Convents" de Martorell (85/94)**

Antecedents i reflexions inicials

Sovint, quan es fa esment a una experiència pedagògica o educativa concreta, aquesta s'associa al nom d'una escola en particular. Exemples d'aquest fenomen en trobaríem arreu de la nostra geografia escolar, i el nostre centre s'ubica dins d'aquest marc. Per raons diverses (visites d'altres mestres, difusió de l'experiència a partir de canals de formació variats, etc.), el C.P."Els Convents" de Martorell està lligat al món de la Pedagogia dels Racons i, sens dubte, al camp de la Pràctica Psicomotriu de'n Bernard Aucouturier.

Sense cap mena de dubte aquest fet no és casual, però la meua intenció a l'escriure aquest document va tan lligada a l'objectiu d'explicar i descriure la nostra experiència referida a la Pràctica Psicomotriu, com al de posar en evidència que no cal ser una escola especial, diferent, fora del corrent, per poder desenvolupar aquest tipus de pràctica, sinó que més aviat cal tenir-ne un coneixement suficient, una formació, en una paraula, i a partir d'aquesta donar el pas definitiu a la seva aplicació, que és un repte important als inicis però que al poc temps aporta una gran satisfacció en tots els nivells professionals i personals. Fora d'aquest segon objectiu el primer no tindria cap mena de sentit.

Certament, la nostra és una petita escola, amb un equip de catorze educadors/es, amb tots els avantatges que això comporta si entre nosaltres hi ha un bon enteniment, com és el cas, malgrat diferències importants a l'hora de les concepcions pedagògiques, que no dificulten, però, la bona marxa del centre. Això sí, les nostres aules acullen una gran varietat de nens i nenes, tant pel que fa a la seva procedència ètnica, com social, econòmica i cultural, amb grans desnivells en les capacitats personals, factors que confereixen a l'escola un ambient general força complex.

Ara farà uns deu anys, per circumstàncies diverses que serien llargues d'explicar, es va consolidar l'equip de parvulari i cicle inicial i això va permetre que aquest avancés d'una forma molt important gràcies a la seva implicació en tres direccions prou significatives: el tipus de formació en el que vàrem participar les persones implicades, el tipus de pràctica pedagògica i educativa que es va anar desenvolupant, i el tipus de reflexió que l'equip va compartir procurant posar en consonància tot allò que venia de la formació amb el que s'estava aplicant i descobrint a la pràctica.

Aquesta triangulació no venia determinada per la casualitat, o només per la intuïció, sinó que estava orientada vers la intenció de donar resposta a tres objectius que en aquells moments ens van semblar prioritaris, i pels que continuem treballant: plantejar-nos una educació humanista que atengués la concepció global de la persona, ajustar-nos a la diversitat de l'alumnat que rebia l'escola, i desplegar tot això en un marc de comunicació significativa.

Un dels camps de formació en el que vàrem posar més èmfasi va ser justament en el de la Pràctica Psicomotriu de'n Bernard Aucouturier. Durant aquests deu anys hi ha hagut set persones del claustre que han seguit els cursos anuals i triennals d'aquesta vessant psicomotriu, encara que en l'actualitat no tothom estigui a l'escola.

D'entrada hi havia, entre molts altres, tres factors que feien atractiva aquesta línia psicomotriu: per una banda perquè era una formació que naixia de la reflexió i sistematització d'una pràctica, no una de les moltes teories a la que calia trobar una aplicació; per una altra el fet de que era, i és, una formació que es desenvolupa en tres branques, la pràctica, o pedagògica, la teòrica, i la personal, una triada que ni de bon tros no assoleix, actualment, gairebé cap altre plantejament de formació inicial o permanent; i en tercera instància pel fet de que els tres grans objectius que es planteja com a punt de partida aquesta concepció psicomotriu, obrir als nens/es a la comunicació, a l'expressió i la creativitat, i potenciar el seu accés al pensament operatiu, s'ajustaven molt bé als nostres objectius més generals i fonamentals.

Explicitació i desenvolupament de l'experiència

Explicitats els antecedents cal descriure els aspectes pràctics i concrets de la nostra experiència, en particular pel que fa referència als nivells que van des del parvulari de tres anys fins al parvulari de cinc anys, tot i que després comentaré la seva continuïtat a la primària. Per fer aquesta descripció utilitzaré com a punt de partida quatre apartats (agrupacions, temporització, espacialització, materials), que després ampliaré amb l'àmbit de la intervenció, els objectius i l'avaluació de l'experiència.

Encara que es podria parlar de molts matisos diferents, segons circumstàncies específiques estructurals i conjunturals, a l'hora de desenvolupar les sessions de pràctica psicomotriu genèricament distribuïm els grups classe en dos subgrups perquè la nostra sala és força petita i perquè el fet de que un subgrup es quedi a la classe permet realitzar altres tipus d'activitats (tallers de cuina, situacions d'observació d'una dinàmica concreta, etc.) que serien difícils d'aprofitar amb un grup massa nombrós. Aquesta distribució implica una organització específica de les persones que participen en el cicle, ja que hi ha coparticipació d'adults en un mateix moment i amb un mateix grup, encara que realitzin tasques diverses. A l'escola això s'ha pogut fer perquè la plaça d'educació especial dedica la major part dels seu horari al parvulari i cicle inicial i d'aquesta manera es poden fer les combinacions necessàries entre les tutores, que poden ser o no psicomotricistes, les psicomotricistes i aquesta persona de reforç.

Cada grup classe realitza com a mínim una sessió setmanal de pràctica psicomotriu. En el cas de P3, que li caldria disposar de més sessions donades les característiques del seu moment evolutiu, tenim estructurat un tipus d'espai classe que cobreix d'una forma molt satisfactòria les seves necessitats motrius. A P4, sempre que les circumstàncies ho permeten, es realitzen dues sessions setmanals, i el grup de P5 queda amb una sola sessió. Si tenim en compte que la sala que s'utilitza també cobreix funcions de sala d'expressió, a nivell musical, ombres xineses, teatre, etcètera, i que a més del parvulari i cicle inicial hi ha classes de primària que també hi fan treball corporal, és obvi que el nivell d'ocupació és tan gran que sovint impedeix augmentar aquesta ratio. Oblidava de comentar que les sessions tenen una durada mitjana d'una hora, que es comptabilitza des del moment en que els nens i nenes es canvien de roba abans d'entrar a la sala, passant per les tasques de representació que es fan al final, fins el moment en que es tornen a canviar a la classe.

Originàriament la Pràctica Psicomotriu definia tres espais: l'espai sensorio-motriu, l'espai de joc simbòlic i l'espai de la representació. En l'actualitat més que d'espais es parla de seqüències dins de la sessió, que són les que marquen les pautes de l'activitat dels nens i nenes. De totes maneres la nostra sala té un espai sensorio-

motriu fixe, amb unes espatlles, una escala horitzontal penjada del sostre, amb una escala de mariner que hi penja, així com un mirall de tres cossos. Dependrà del plantejament que li vulguem conferir a la sessió que estructurarem més materials que possibilitin l'experimentació motriu, ubicats en el lloc que sembli pertinent en cada moment. També hi ha un espai físic on es guarden tipus de materials que afavoreixen el joc simbòlic, com els pals, les robes, els coixins, etcètera, així com un altre espai en el que es troben els diferents materials que poden servir per les tasques de representació (fustes per les construccions, fang pel modelatge, paper, llapisos i colors, pintures, etc.). De totes maneres el concepte de l'espai és un concepte molt mòbil en funció del disseny de cada sessió i de les necessitats que vagin apareixent.

Els materials, tal i com s'anava avançant en el paràgraf anterior, s'agrupen en tres apartats: els materials durs, que serien les espatlles, les escales rígides i de corda, els tobogans, els taulons de salt, els pals, els cercles; els materials tous, que comprenen els coixins, els matalassos, les robes, les pilotes, entre d'altres, i els materials per la representació, fustes de construcció que segueixen uns patrons de proporcionalitat per afavorir estructures cognitives, el material gràfic, el fang, i tots aquells materials que en un moment determinat poden assumir la funció de representació simbòlica de la realitat sense la intervenció del propi cos.

Hi ha, però, tal i com apuntava abans, tres aspectes que determinen l'especificitat d'aquest plantejament psicomotriu: la seqüenciació de les sessions, el tipus d'intervenció de l'adult, i les tasques d'observació que es realitzen durant la sessió i un cop acabada. També caldrà reflexar, encara que sigui per sobre, el marc dels objectius.

De totes maneres, abans de parlar de tots aquests apartats cal que deixi molt clar que no existeix una directriu única per desenvolupar les sessions de pràctica psicomotriu, no hi ha una regla fixa, un estàndard, un dogma, hi ha unes orientacions, uns objectius generals, unes estratègies, una manera d'actuar i unes actituds a desplegar, una certa filosofia de fons que implica una manera d'entendre l'escola i l'educació, de comprendre als nens i nenes, i de desenvolupar la nostra funció d'educadors/es. La manera en que tots aquests components es concretin i s'imbriquin amb una realitat i circumstàncies específiques, serà la que determinarà l'estil de les sessions de pràctica psicomotriu educativa. Per tant, les anotacions i comentaris que apareixen en aquest document s'han de llegir des d'una perspectiva oberta als matisos i als canvis, respectant els criteris generals.

El primer moment de la sessió, normalment anomenat el ritual d'entrada, serveix per fer una petita posta en comú en la que el/la psicomotricista recorda, conjuntament amb els nens i nenes, les normes que regeixen aquell espai i temps (no fer-se mal, respectar les produccions dels companys/es i els materials, etc.), així com explicita a grans trets l'itinerari que seguirà la sessió, remarcant les novetats, tant a nivell del tipus d'activitats que es desenvoluparan així com a nivell de materials o estructures que hagin sofert modificacions importants. Seguidament hi ha uns moments en que l'acció dels infants passa per una descàrrega de la seva pulsio motriu, sovint enderrocant una pila de coixins que l'adult ha construït expressament per aquesta finalitat, encara que es pot fer a partir de la veu, o amb d'altres manifestacions motrius. A partir d'aquesta primera descàrrega, que podem associar a un cert nivell de desestructuració del material i de l'espai, es passa a una investigació de les capacitats motrius, amb la caiguda, el salt, els deslliçaments, els rodolaments, el balanceig, i un llarg etcètera, per

afavorir la vivència de la competència motriu i mobilitzar les emocions que hi són arrelades. Aquesta fase pot derivar cap l'estructuració de diversos tipus de joc simbòlic, amb l'utilització de materials, l'estructuració d'aquests dins de l'espai i l'aparició de diferents rols.

El/la psicomotricista haurà de trobar el moment oportú, haurà de cercar l'estratègia adequada per tal de portar tota aquesta acció i organització dels nens i nenes, que s'enfrasquen amb una gran implicació a totes aquestes activitats perquè hi ha una ressonància vital de les seves necessitats i emocions, cap una situació en la que l'acció motriu deixa de ser l'eix de la tasca i ho passa a ser el nivell de la representació, que pot ser amb qualsevol dels materials abans esmentats, que pot ser referida a alguna de les situacions de la sessió, o no, i que te com a objectiu permetre al nen descentrar-se d'aquella implicació i per tant donar sentit, significació, a allò que ha estat fent. Finalment es dona pas a un ritual de sortida en el que es poden comentar multitud de coses, ja sigui de la sessió, com de les tasques de representació, o en la que s'aprofita per explicar un conte que lliga amb el contingut general de la dinàmica del grup en aquella ocasió concreta, i moltes altres possibilitats.

Podríem dir que despleguem un itinerari que passa per la clarificació de les intencions, que permet la desestructuració continguda, que permet l'experimentació i la reconstrucció en l'acció, que ofereix significats simbòlics a l'acció i que tanca el cicle amb una presa de consciència col·lectiva de tot el que ha esdevingut en la sessió. Dins d'aquest itinerari el/la psicomotricista assumeix el rol, fins i tot prèviament, d'organitzadora de l'espai i el temps, afavorint, amb la seva intervenció ajustada a l'expressivitat motriu del nen/a, el desenvolupament de les seves capacitats, posant en evidència les seves competències, així com els seus límits, però oferint-li camins per poder-los superar, sobretot a partir de la claredat que posa de manifest en quant deixa clara la seguretat física, afectiva i emocional que aquell/a necessita per poder desplegar les seves capacitats i manifestar les seves pors. Tot això en un clima de comunicació significatiu en el que la capacitat d'escolta de l'adult i la seva intervenció empàtica faciliten la seva tasca de potenciació del procés de maduració i descentrament dels nens i nenes que participen a la sessió.

És aquesta expressivitat motriu dels nens/es la font del nostre coneixement, la que ens marca les pautes de la nostra intervenció. Per tal de que puguem aprofundir-hi ens calen eines com poden ser diferents tipus de graelles per poder observar-la, tenint en compte les seves peculiars maneres d'ocupar l'espai, d'utilitzar els objectes, d'establir les relacions, ...Més endavant, amb l'equip, caldrà reflexionar al voltant dels elements observats i, entre tots, trobar noves maneres d'intervenir, ajustant-nos millor a les necessitats manifestades.

Pel que fa als objectius que perseguim, estan molt lligats al desenvolupament de les capacitats que tant la LOGSE com el Departament d'Ensenyament de la Generalitat determinen per l'etapa de l'Educació Infantil, i que traduïts en llenguatge psicomotriu jo sintetitzaria en els següents: desenvolupament d'un grau de consciència corporal cada vegada més elaborat, desenvolupament de l'autoestima, de l'autonomia i la sociabilització, és a dir, desenvolupament de la pròpia identitat de l'individu en un procés de comunicació, creació i descentrament cada vegada més elaborat. Faig referència al final de l'escrit a un document que pot il·lustrar àmpliament aquestes consideracions. Entrar en un altre nivell d'especificació d'objectius no te massa sentit

donat que és en la intervenció on s'aprofundeix en els contrastos i els matisos que confereixen valor a les concrecions del desenvolupament de la lateralitat, de la coordinació òculo-manual, de la vivència de les situacions espacials (dins-fora, dalt-baix...), de la vivència de les relacions entre els objectes (gran-petit, ...), etcètera.

Valoracions i observacions finals

La valoració que hem fet a nivell de l'equip de la nostra escola respecte al desplegament d'aquesta experiència amb la pràctica psicomotriu es podria resumir en tres o quatre consideracions: els nens i nenes disfruten moltíssim a les sessions de psicomotricitat, és la primera cosa que repetirien si se'ls deixés escollir, la qual cosa parla de la significativitat que té per a ells/es; les relacions que estableixen entre ells augmenten qualitativament, hi ha una major cohesió del grup i una major facilitat d'integració de la diversitat, encara que aquesta marqui originàriament força distància; els processos de maduració, l'itinerari de creixement de cadascuna de les individualitats, entès d'una forma global des de tots els àmbits motrius, afectius, socials i cognitius, evoluciona d'una forma més consistent, més equilibrada; i es dona, a part d'una desinhibició important i una major confiança en els adults, un millor nivell en la capacitat d'expressar-se d'una forma més personal i creativa, a partir de canals molt diversos.

Aquesta experiència realitzada en l'àmbit de l'educació infantil te la seva continuïtat al cycle inicial i, des de fa un parell de cursos, i amb modificacions molt importants traduïdes en altres àmbits del treball corporal, s'està experimentant en alguns nivells del cycle mitjà. Tot plegat no ha sigut un recorregut plenament regular, sense entrebancs, però de moment sempre s'han anat trobant les sortides oportunes per poder mantenir el conjunt de la tasca.

Un dels fets més importants de tot aquest plantejament és el grau de coherència que l'equip ha aconseguit establir amb la resta del marc pedagògic, amb la pedagogia dels racons, per exemple. De totes maneres, les condicions per tal de que sigui possible generalitzar aquesta experiència passen, i no són tan exclusives, com comentava al principi, per una gran confiança i respecte pels nens i nenes i, en el fons, en canvis actitudinals tan o més importants que els metodològics, així com per una bona planificació del procés de formació i el treball en equip. No són condicions simples, sobretot en aquest moments, però la nostra il·lusionament ha de ser més forta que els entrebancs i tot plegat ens ha de permetre assolir canvis que seran tremendament gratificants.

Carles Parellada Enrich
Esparreguera, a 17 de Juliol de 1994